

Коста АЦИЕВСКИ

ПОТЧИНУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА ОД СТРАНА НА ТЕОДОР I АНГЕЛ И ФОРМИРАЊЕ НА СОЛУНСКОТО ЦАРСТВО

По паѓањето на Цариград во рацете на крстоносците во 1204 година и пропаѓањето на Византиското царство, во уште неосвоените византиски територии во Мала Азија и на Балканскиот полуостров беа создадени две нови државни творби во кои Византија продолжи да живее. Во Мала Азија тоа беше Никејското царство, а на Балканот епирската држава со центар во Арта.¹⁾ Основач на епирската држава беше Михајло Ангел, братучед на византиските цареви Исак II и Алексеј III.²⁾ Михајло I Ангел (1204-1214) бил енергичен и воинствен владетел. Набрзо по основањето на државата започнал да води една мошне амбициозна експанзионистичка политика за проширување териториите на својата држава. Последиците од ваквата негова политика најмногу ги почувствувале неговите соседи и тоа особено Солунската крстоносна држава на исток. Епирскиот владетел всушност на два пати се обидел да ја прошири својата власт во Македонија. Првиот обид бил направен набрзо по смртта на Бонифацие Монфератски, оснивачот на крстоносната држава со центар во Солун.³⁾ Користејќи ја поволната ситуација и внатрешните немири што ја зафатиле државата

1) Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1959, стр. 399.

2) Сп. Г. Острогорски, *Успон рода Ангела*, *Сабрана дела Георгија Острогорског*, књ. 3, Београд 1970, 325-342, стр. 339

3) Маркизот Бонифацие Монфератски, главен водач на Четвртата крстоносна војна, загинал во еден поход против Бугарите во почетокот на септември 1207 година, cf. G. Villehardouin, *La conquête de Constantinople II*, éditée et traduite par E. Faral, Paris 1939, 312-314, par. 498-499; J. Longnon, *L' Empire latin de Constantinople et la Principauté de Morée*, Paris 1919; 99 (натаму: *Empire*); В. Златарски, *История на Българската држава през средните векове*, III, София 1972, 251 (натаму: *Златарски III*).

по смртта на нејзиниот основач,⁴⁾ Михајло I Ангел навлегол со војска во Македонија и успеал да освои некои нејзини територии. Но набрзо потоа, кога латинскиот цар Хенрих (1206-1216) успеал со лична интервенција да ја среди ситуацијата во солунската држава, епирскиот владетел бил принуден да ги напушти освоените територии и да склучи мир (летото 1209 год.). Притоа, како што известува историчарот Анри од Валансиен, Михајло I му положил на латинскиот цар вазална заклетва и го признал неговиот сизеренитет.⁵⁾ Овој неуспех не го поколебал епирскиот владетел. Набрзо по враќањето на латинскиот цар во Цариград тој се обидел уште еднаш да ја прошири својата власт во Македонија. Меѓутоа, овој пат не дејствувал сам. Плашејќи се, веројатно, да не се повтори неуспехот од претходниот напад, Михајло I Ангел склучил сојуз со крупниот македонски феудалец, господарот на Просек Стрез, кој исто така настојувал да ги прошири своите граници за сметка на териториите на Солунското кралство. Заедничкиот напад на сојузниците против Солунското кралство започнал во почетокот на 1210 година.⁶⁾ Во почетокот тие постигнале извесни успеси, па затоа латинскиот цар морал повторно да доаѓа во Солун и лично да интервенира. По долги и тешки борби сојузниците најпосле биле принудени да се повлечат и да му се потчинат на латинскиот цар Хенрих.⁷⁾ Со тоа и вториот обид на Михајло I да ја прошири својата власт во Македонија завршил без успех. Ова бил всушност и последен обид, бидејќи епирскиот владетел се до својата смрт останал лојален на склучениот сојуз со латинскиот цар и никогаш повеќе не се обидел

4) По смртта на Бонифацие Монфератски настанал расцеп меѓу крстоносците од солунската држава. Ломбардиските барони собрани околу Хуберто Биандрате, регент на малолетниот Димитриј, не сакале да ја признаат власта на латинскиот цар Хенрих. Марија вдовицата на починатиот маркиз пак, предводела друга група барони, кои ја признавале власта на латинскиот цар. За овој бунт на Ломбардиските барони и борбата на латинскиот цар Хенрих со нив подетално види: E. Gerland, *Geschichte des Lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel I*, Homburg, v.d. Höhe 1905, 161-179 (најаму: Lat. Kaiserreich); Longnon, *Empire*, 106-108.

5) H. de Valenciennes, *Historia de l'empereur Henri de Constantinople*, ed. J. Longnon, Paris 1948, 118-121, par. 688-694; Gerland, *Lat. Kaiserreich*, 191; Longnon, *Empire*, 122; D. Nicol, *The Despotate of Epirus*, Oxford 1959, 28 sq. (најаму: *Despotate*).

6) П. Мутафчиев, *Владетелите на Просек*, Избрани произведения I, София 1973, 172-285, стр. 256 (најаму: *Владетелите*); Златарски III, 258; Longnon, *Empire* 124 sq.

7) G. Prinzing, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel vom 13. Januar. Ueberlieferungsgeschichte, Neuedition und Kommentar*, Byzantion 43 (1973), Bruxelles 1974, 395-431, p. 412, 22-36 (најаму: *Brief*)

да навлезе на територијата на Солунското кралство.⁸⁾ По смртта на Михајло I Ангел во 1214 година,⁹⁾ власта во епирската држава ја зел неговиот полубрат Теодор Ангел, син на севастократорот Јован Ангел.¹⁰⁾

Теодор I Ангел (1214-1230) уште поенергично и посмело ја продолжил експанзионистичката политика на неговиот претходник. Набрзо по земањето на власта тој разработил еден мошне амбициозен и смел план за брзо ширење на епирската држава. Крајна цел на овој план било освојувањето на Цариград и обновувањето на Византиското царство.

На патот кон Цариград прво на удар било солунското крстоносно кралство. Меѓутоа, се до смртта на латинскиот цар Хенрих, Теодор Ангел не се осмелувал да ја нападне солунската држава. Дури кога во средината на 1216 година умрел Хенрих, епирскиот владетел можел да започне со остварување на своите експанзионистички планови.

Нападот на Солунското кралство започнал во II половина на 1216 година и тоа во два правци, кон Тесалија и кон Македонија. Притоа епирската војска успеала да ја освои Тесалија и да ја припои кон епирската држава.¹¹⁾ Освен тоа епирската власт ја признал и добар дел од Западна Македонија. Имено, како што известува никејскиот историчар Георги Акрополит, Теодор I Ангел притоа ги освоил македонските градови Охрид и Прилеп.¹²⁾

По смртта на Хенрих во Цариград за латински цар бил избран Петар Куртене, кој во тоа време се наоѓал во Франци-

⁸⁾ Михајло Ангел како сојузник на латинскиот цар им се придружил на бароните од Солунското кралство во борбата против Стрез и знатно придонел за поразот на неговата војска во 1211 година во Пелагониската равница. Сп. Prinzing, Brief, 414, 73-82; Longnon, Empire, 126; Nicol, Despotate, 34.

⁹⁾ За годината на смртта на Михајло Ангел, сп. Б. Ферјанчиќ, Породица Малиасина у Тесалији, Зборник Филозофског факултета, VIII-1, Београд 1963, 241-249, стр. 243.

¹⁰⁾ Острогорски, Историја Византије, 405. По паѓањето на Цариград во рацете на крстоносците Теодор долго време престојувал во Мала Азија на дворот на никејскиот владетел Теодор Лескарис. На молба на Михајло Ангел, кој сакал да си обезбеди достоин заменик, никејскиот владетел го испратил Теодора во Епир. Пред поаѓањето, како што известува Георгиј Акрополит, Теодор му положил на никејскиот владетел заклетва на верност и со тоа ја признал неговата врховна власт. Cf. G. Akropolitae opera I, ed. A. Haisenberg, Lipsiae 1903, 24₁₅ — 25₁₃ (натаму: Akropolites)

¹¹⁾ Б. Ферјанчиќ, Тесалија у XIII и XIV веку, Београд 1974, 43 сл.

¹²⁾ Akropolites, 25_{19,12}; Зларарски III, 321. Nicol Despotate, 49 и G. Prinzing, Bedeutung Bulgariens u. Serbiens in den Jahren 1204-1219 im Zusammenhang mit der Entstehung und Entwicklung der byzantinischen Te-

ја. Известен за изборот, Куртене со својата придружба се упатил кон Цариград. Во Рим ја примил од папата Хонориј III царската круна и кон крајот на пролетта 1217 година на венецијански бродови отпловил на исток кон Драч. Според претходниот договор латинскиот цар требало да го освои Драч од Епирците и да ѝ го врати на Венеција, а потоа да продолжи кон Солун и Цариград. Меѓутоа, опсадата на Драч се одолговлекла и не ги дала очекуваните резултати, па затоа, без да постигне било каков успех, латинскиот цар по Виа Егнатија се упатил со својата придружба кон Солун. Меѓутоа, во Солун никогаш не стигнал. Во албанските клисури латинската војска била пречекана во заседа од страна на Теодор I Ангел и целосно уништена. Латинскиот цар, заедно со голем број свои благородници, бил заробен и одведен во Епир, каде што и го завршил својот живот¹³⁾ Оваа победа уште повеќе ја зголемила моќта на епирската држава, а името на нејзиниот владетел се прочуло на далеку. За Латините пак таа значела уште еден тежок удар од кој Латинското царство тешко можело да се опорави. Регенството во Цариград сега го презела Јоланта, жена на несудениот латински цар Петар Куртене. Со политички бракови таа успеала за извесен период да ја подобри положбата на Латинското царство на меѓународен план, но сето тоа ни најмалку не ги засегнувало плановите на епирскиот владетел, кому победата во албанските клисури му дала нов потстрек да го продолжи започнатото освојување на Македонија.

Освен од запад Епирците сега нападнале на Солунското кралство и од југ, од Тесалија. Притоа за релативно кратко време, најдоцна до 1220 година, Теодор Ангел успеал да ги припои кон територијата на својата држава и Јужна и Западна Македонија. Така веројатно веќе во 1218 година епирските војски ја освоиле Платамона.¹⁴⁾ Освојувањето на оваа мошне важна тврдина на границата меѓу Тесалија и Македонија претставувало голем успех на Теодор Ангел. Имено, Платамона го чувала приодот кон Солун од југ и го контролирала влезот во Солунскиот Залив, па затоа во стратешки поглед имала големо значење за конечното освојување на Солун. Истата или

itstaaten nach der Einnahme Konstantinopels infolge des 4. Kreuzzuges, München 1972, 114 (намаму: Bedeutung Bulgariens u. Serbines), погрешно сметаат дека Теодор Ангел овие градови ги освоил од Бугарија.

¹³⁾ Akropolites, 25,₁₂ 26,₉; Nicol, Despotate, 50 sq.; Longnon, Empire, 153 sqq.

¹⁴⁾ В. Васильевский, Epirotica saeculi XIII, Визајтский Временник, 3 (1896), 233-279, о 4, pp. 246-248 (намаму: Epirotica); Nicol, Despotate, 57 sq.

следната година,¹⁵⁾ епирската власт ја признале и останатите градови на Јужна и Западна Македонија меѓу кои и Костур Гревена, Сервија и Бер.¹⁶⁾

По освојувањето на Западна и Јужна Македонија патот кон Солун бил отворен. Меѓутоа, Теодор Ангел сепак не го нападнал градот, туку продолжил да ги освојува позначајните тврдини околу Солун со цел сосема да го изолира и отсеке од Цариград.

Голем успех на Теодор I Ангел и тежок удар за Солунското кралство преставувало освојувањето на мошне значајната тврдина Просек на р. Вардар, околу 1219 година.¹⁷⁾ По тој повод наупактскиот митрополит Јован Апокавк му испратил на епирскиот владетел писмо во кое му го честита и го фали овој негов голем успех. Притоа, учениот митрополит правилно оценува дека освојувањето на Просек преставувало рак рана за жителите на Солун, кои сега ќе бидат принудени да се потчинат на власта на епирскиот владетел.¹⁸⁾ Просек навистина имал големо стратешко значење за епирската држава, бидејќи послужил како отскочна штица за натамошните освојувања на Теодор Ангел кон Источна Македонија и Солун.

Северните македонски територии, Скопје и двата Полога, кои по смртта на Стрез ја признале српската власт,¹⁹⁾ влегле

¹⁵⁾ Заради недостиг на изворни податоци многу тешко е попрецизно да се одреди редоследот и годината на освојувањето на поголемиот број македонски градови од страна на Теодор Ангел. Документите од познатата збирка на охридскиот архиепископ Димитриј Хоматијан, кои се најапачаен извор за воспоставувањето на епирската власт во Македонија, во најголем број се недатирани

¹⁶⁾ D. Chomatianos, ed. J. V. Pitra, *Analecta Sakra*, vol. VII, Romae 1891 (натаму: Chomatianos), No 20, 79-84, No 61, 273-278, No 78, 335-338, No 85, 377-382, No 89, 393-396, No 101, 433-438, No 127, 525-528, No 146, 564-570: Nicol, *Despotate* 59 сосема неосновано смета дека овие градови Теодор Ангел ги освоил од Бугарите.

¹⁷⁾ Nicol, *Despotate*, 58; Prinzing, *Bedeutung Bulgariens u. Serbiens*, 114. Мутафчиев, *Владетелите*, 267 и Златарски III, 321, Освојувањето на Просек од Епирците го ставаат порано, околу 1216 година. За историјата на оваа мошне значајна македонска средновековна тврдина сл. Т. Томоски, *Средновековни градови во Македонија меѓу реките Вардар, Брегалница и Лакавица*, Годишен Зборник на Филозофскиот факултет, 4 (30), Скопје 1978, 267-294.

¹⁸⁾ Васильевский, *Epirotica*, No. 3, pp. 244-246.

¹⁹⁾ Н. Радојчиќ, *О неким господарима града Просека на Вардару*, *Летопис Матице Српске*, св. VIII (1909), 32-40, стр. 38; Р. Грујиќ, *Власте*

исто така во составот на епирската држава.²⁰⁾ Меѓутоа, заради недостиг на изворни податоци тешко е да се одреди попрецизно времето на нивното паѓање под епирска власт. Благодарение на две писма од збирката на Димитриј Хоматијан — писмото на Теодор Ангел до скопскиот епископ од април 1220 година и писмото на Хоматијан до Св. Сава од мај истата година, може со сигурност да се заклучи единствено дека Скопје пролетта 1220 година се наоѓало во составот на епирската држава.²¹⁾ Според тоа за паѓањето на Скопје под епирска власт имаме единствено сигурен *terminus ante quem* — април 1220 година. За да го одредиме поблиску времето на паѓањето на Скопје и Полозите под епирска власт треба накусо да се осврнеме на односите меѓу епирската и српската држава во овој период. Имено, познато е дека односите меѓу двете држави со доаѓањето на Теодор Ангел на власт станале мошне добри, па дури зацврстени и со женидбени врски меѓу претставниците на владеечките династии.²²⁾ Меѓутоа, познато е исто така дека во еден момент овие односи биле нарушени. Тоа се случило за време на осамостојувањето на српската православна црква во 1219 година, кога настапило заладување во дотогашните мошне добри меѓусебни односи на двете држави. Во тој период можело единствено да дојде до приклучување на северномакедонските територии во составот на епирската држава.

По освојувањето на Просек Теодор Ангел продолжил кон југоисток и најверојатно уште истата година ја освоил важната тврдина Струмица.²³⁾ Со тоа околу 1220 година од позначајните тврдини околу Солун единствено уште Сер се наоѓал во рацете на Латинците. Латинскиот гарнизон во градот долго време успешно ги одбивал епирските напади, така што дури кон крајот на 1221 година Теодор Ангел успеал да го освои овој град.²⁴⁾ Со освојувањето на Сер биле прекинати копнените врски на Солун со Цариград. Навистина се уште постоеле врските по море, но и тие биле знатно отежнати бидејќи Теодор ја држел Платамона, која го контролирала влезот во Солунскиот Залив. Со освојувањето на Сер, а набрзо потоа и на Драма, конечно било завршено опколувањето на Солун. Епирците ги кон-

листво Светога Борба код Скопља од XI-XV века, Гласник Скопског Научног Друштва, I (1925), 45-77, стр. 49 и бел. 24.

20) Chomatianos, No 58, 259-262, No 93, 409-412, No 103, 437-442, No 59, 261-268, No 86, 381,390.

21) Chomatianos, No 59, 262-268, No 86, 381-390.

22) За женидбените врски меѓу владеечките династии на епирската и српската држава сп. М. Ласкарис, Византиске принцезе у средњевековној Србији. Прилог историји византиско-српских односа од краја XII до средине XV века, Београд 1926, 38-52.

23) Chomatianos, No 14, 63-66, No 52, 235-240, No 131, 533-536.

24) Nicol, Despotate, 58

тролирале сите поважни тврдини околу Солун и тоа од Платамона на југ преку Бер, Просек и Струмица до Сер и Драма на исток. Солун останал осамено острово во епирското море и неговото конечно паѓање само прашање на време.

По смртта на латинскиот цар Хенрих Солунското кралство се нашло во една мошне тешка и незавидна ситуација. Имено, голем број од ритерите се вратиле на запад и така ослабената држава не била во состојба успешно да се спротистави на епирската експанзија. За несреќа, во слична ситуација се наоѓало и самото Латинско царство. Затоа Солунското кралство не можело да смета на некоја негова поголема помош и поддршка како во времето на Хенрих. Заради ваквата тешка ситуација кралицата Маргарита од Унгарија,²⁵ во почетокот на 1223 година го напуштила Солун и се вратила во својата земја. Сега Солунското кралство го зел под свој протекторат папата Хонориј III (1216-1227). Командата на градот тој му ја доверил на маркизот од Водоница Гиј Палавичино.²⁶ Папата пројавил голема активност и успеал да организира крстоносна војна за одбрана на Солун. Крстоносците се собрале во март 1224 година во Бриндизиј, меѓутоа до поход на исток сепак не дошло бидејќи војската ја зафатила маларија.²⁷

Во меѓувреме на опседнатиот град се обидел да му помогне и латинскиот цар Роберт Куртене (1221-1228). Во април 1224 година тој испратил војска во Македонија, која на патот кон Солун го опседнала Сер. Меѓутоа, веста за поразот на латинската војска кај Појманенон²⁸ ги принудила Латините да ја кренат опсадата и да се повлечат кон Цариград. На враќање латинската војска била нападната и целосно разбиена од војската на Теодор Ангел.²⁹ Така пропаднал и овој, всушност, последен обид да му се помогне на опседениот град. Оставен сам на себе, неможејќи долго да ја издржи епирската опсада, кон крајот на 1224 година Солун ја признал власта на Теодор Ангел.³⁰ Со тоа, по дваесетгодишно егзистирање престанала да

²⁵ Кралицата Маргарита била ќерка на унгарскиот владетел Бела III, и жена на византискиот император Исак II Ангел. Сп. Острогорски, Историја Византије, 377.

²⁶ Nicol, Despotate, 61 sq.

²⁷ Nicol, Despotate, 61 sq.; Longnon, Empire, 162.

²⁸ Битката кај Појманенон во Мала Азија меѓу латинската војска и војската на Јован III Ватац се одиграла во 1224 година и завршила со целосен пораз на латинската војска. Сп. Острогорски, Историја Византије, 408; Longnon, 161.

²⁹ Akropolites, 35,₁₈₋₁₇; Nicol, Despotate, 63; Longnon, Empire, 162 sq.

³⁰ J. Longnon, La reprise de Salonique par les Grecs en 1224, Actes du VIe Congrès International d'Etudes byzantines I (1950), 141-146; V. Sinogo-

постои Солунската крстоносна држава, најзначајната крстосна држава по Латинското царство. Затоа нејзиното ликвидирање всушност преставувало мошне тежок удар за самото Латинско царство, удар од кој тоа не ќе биде повеќе во состојба да се опорави.

Формирање на Солунското царство

Со освојувањето на Солун и ликвидирањето на Солунското кралство Теодор Ангел успешно го завршил првиот дел од порано разработениот амбициозен план за ширење на епирската држава. За остварувањето на вториот дел, кој го опфаќал освојувањето на Цариград и обновувањето на Византиското царство биле неопходни темелни подготовки. За таа цел, набрзо по освојувањето на Солун Теодор Ангел, како што извествува никејскиот историчар Георги Акрополит го присвоил царското достоинство.³¹⁾ Неговите дотогашни успеси, а особено поседувањето на Солун, вториот град во некогашната византиска држава, ја оправдувале ваквата негова постапка. Прогласувајќи се за цар на Ромеите Теодор Ангел, сосема природно, се замерил на никејскиот цар, кој важел за единствен наследник на Византиското царство. Заради тоа солунскиот митрополит Константин Месопотамит одбил да ја обави церемонијата на крунисувањето.³²⁾ Меѓутоа, солунскиот митрополит останал осамен, бидејќи црковниот синод одржан во Арта, на кој претседувал наупакскиот митрополит Јован Апокавк, го поддржал во целост правото на епирскиот владетел на царска круна. Освен тоа синодот донесол и решение церемонијата на крунисувањето да ја обави охридскиот архиепископ Димитриј Хоматијан.³³⁾ Хоматијан со успех ја обавил доверената задача. Не обрнувајќи внимание на протестите од Никеја, свечено ја ставил на главата на Теодор I Ангел царската круна.³⁴⁾ Со тоа, на територи-

wits, Zur Eroberung Thessalonikes im Herbst 1224, *Byzantinische Zeitschrift* 45 (1952), 28; Nicol, *Despotate*, 63; *Историја на македонскиот народ*, кн. I, Скопје 1969, 185.

³¹⁾ Akropolites, 33,¹⁴⁻¹⁶.

³²⁾ Ibid., 33,¹⁶ — 34,¹.

³³⁾ Nicol, *Despotate*, 65.

³⁴⁾ Akropolites, 34,¹⁻⁵; N. Gregorae byzantina historia I, ed. L. Chopenus, Bonnae 1829, 26,⁶⁻⁸ натаму: (Gregoras). Во историографијата преовладува мислењето дека крунисувањето на Теодор Ангел било извршено набрзо по освојувањето на Солун. Меѓутоа искажано е и мислење дека крунисувањето било извршено подоцна, меѓу јуни 1227 и април 1228 година. Cf. L. Stiernon, *Les Origines du Despotat d'Épire. La date du couronnement de Théodore Doukas*, Actes du XIIe Congrès International d'Études byzantines, II, Beograd 1964, 197-202.

јата на бившата византиска држава, поред латинското и никејското, било формирано уште едно царство со центар во Солун.

Откако се крунисал за цар Теодор I Ангел, како што известува споменатиот историчар Георги Акрополит, започнал да воспоставува царска управа во државата. Потоа се опкружил со сите почести и церемонии кои биле вообичаени на византскиот двор, а на своите роднини и пријатели започнал да им дели високи титули и почести, кои биле карактеристични за византскиот двор.³⁵⁾

Македонија, покрај Епир и Тесалија, преставувала една од централните области на епирската држава. Меѓутоа, по освојувањето на Солун и формирањето на Солунското царство нејзината улога и значење уште повеќе се зголемиле. Благодарение на својата мошне значајна местоположба на Балканот, таа сега станала централна област на Солунското царство. При тоа, седиштето на централната управа и администрацијата од Арта било преместено во Солун, кој станал центар на пространата држава што се протегала од Јонското и Јадранското до Егејското море.

Културниот и духовниот центар на оваа пространа држава се наоѓал исто така во Македонија, во старото црковно и културно средиште — градот Охрид. Набрзо по освојувањето на овој град Теодор Ангел го поставил за архиепископ на тамошната архиепископија нејзиниот дотогашен хартофилакс Димитриј Хоматијан.³⁶⁾ Благодарение, пред сè, на личноста на овој многу учен црковен канонист, Охридската архиепископија заземала највисока положба, а Охрид станал главен црковен и културен центар во царството. Димитриј Хоматијан бил голем поборник на експанзионистичката политика на Теодор Ангел и тоа не само против Латините, туку и против Никејското царство, бранејќи го при тоа решително и упорно неговото право на царска круна. Хоматијан тврдел дека Охридската архиепископија ги добила своите привилегии уште од царот Јустинијан, па затоа се сметал за наполно независен и автокефален.³⁷⁾ Заради тоа сигурно и бил одреден да ја изврши церемонијата на крунисувањето на Теодор Ангел. Хоматијан не бил само голем приврзаник, туку и близок соработник на Теодор Ангел, кој го поддржувал и признавал судскиот авторитет на Охридската архиепископија. Освен тоа Теодор Ангел често пати и самиот барал совет и мислење по одредени прашања од учениот архиепископ. Во Охрид доаѓале луѓе од сите краеве на државата

³⁵⁾ Akropolites, 34, ₅₋₈.

³⁶⁾ Nicol, Despotate, 49. За Димитриј Хоматијан по детално види: И Снегаров, Историја на Охридската архиепископија, I, Софија 1924, 207-210. 274-280.

³⁷⁾ Gregoras, I, 26,₉₋₁₂ Akropolites, 34,₂₋₃.

за да најдат решение на своите прашања. На Хоматијан му пишувале црковни, а исто така и голем број високи световни великодостојници, барајќи совети и решенија за одделни прашања. Учениот архиепископ редовно одговарал на нивните писма, им упатувал корисни совети и им помагал да најдат одговори и решенија на прашањата што ги интересирале. Преписката на Димитрија Хоматијан и актите на синодот на Охридската архиепископија преставуваат многу драгоцен извори за проучување на внатрешната историја на Македонија, т.е. на оние делови на кои се протегала јурисдикцијата на Охридската архиепископија во првата половина на XIII век.³⁸⁾

Набрзо по освојувањето на Солун, пролетта 1225 година, Теодор Ангел продолжил со освојувањето на Источна Македонија и Тракија. Најнапред биле освоени Мосинопол, Ксанти и Грацијана, а потоа ја поминал р. Марица и ја освоил Димотика. Од Димотика се упатил кон Адријанопол, кој малку пред тоа ја признал власта на никејскиот владетел Јован III Ватац. Меѓутоа, со разни ветувања Теодор Ангел успеал да ги наговори жителите да го истераат никејскиот гарнизон од градот и на тој начин успеал без борба да го припои Адријанопол кон својата држава. На никејските војници им било дозволено слободно да го напуштат градот и да се вратат во својата земја.³⁹⁾ По освојувањето на Адријанопол Теодор продолжил кон исток, ја освоил цела Источна Тракија и дошол до ѕидините на Цариград, престапувајќи ги неговите бранители.⁴⁰⁾ На тој начин кон територијата на Солунското царство биле присоединети и Источна Македонија и Тракија. Што се однесува до Македонија во составот на Солунското царство не влегле единствено нејзините северо-источни територии со кои владеел мелничкиот

³⁸⁾ Писмата на Димитриј Хоматијан и синодалните акти на Охридската архиепископија, како извори за аграрната, правната и етничката историја на Македонија, ги искористил Д. Ангелов, Принос към народностните и поземелни отношения в Македония (Епирскија деспотат) през първата четвѣрт на XIII век, Известия на Камарата на народната култура, IV/3, София 1947, 1-46.

³⁹⁾ Akropolites, 39₁₅ — 40₇. Акрополит натаму говори за еден интересен инцидент што се случил при повлекувањето на никејскиот гарнизон од градот. Имено, еден од никејските водачи, по име Јован Камица, го испровоцирал Теодор Ангел одбивајќи да слезе од коњот и да му се поклони како на цар. Теодор Ангел одвај се додржал да не го прекрши даденото ветување за слободно повлекување на Никејците од градот. За своето држење Камица подоцна бил награден од никејскиот цар Јован III Ватац. Cf. Akropolites, 40, 7—20.

⁴⁰⁾ Ibid., 40₂₀ — 41₄.

деспот Алексиј Слав, кој уште од порано се наоѓал во мошне добри сојузнички односи со Теодор Ангел.⁴¹⁾

Во меѓувреме сепак бил преземен крстоносен поход, меѓутоа веќе не за одбрана туку за повторно воспоставување на латинската власт во Солун. Под водство на Виљем Монфератски крстоносците се истовариле кај Алмира во Тесалија. Теодор Ангел бил известен за новонастанатата ситуација па затоа брзо се вратил назад во Солун. Меѓутоа, опасноста минала брзо, бидејќи крстоносниот поход пропаднал уште на самиот почеток. Имено, Виљем Монфератски ненадејно умрел, а останатите крстоносци биле принудени да се повлечат зафатени од епидемија на дизентерија, бидејќи Грците им ја загадиле водата за пиење.⁴²⁾

За да ги осигури северните граници на својата држава, а уште повеќе патот кон Цариград, Теодор Ангел склучил сојуз со бугарскиот владетел Иван II Асен (1218-1241). Сојузот, по стариот средновековен обичај, бил зацврстен со женидбени врски меѓу претставниците на двете династии.⁴³⁾ Откога на таков начин ги осигурил северните граници на државата Теодор Ангел можел мирно да се приготвува за решителниот напад на Цариград. Уште повеќе што и опасноста од запад повеќе не постоела.

Во меѓувреме во Цариград дошло до смена на престолот. По смртта на Роберт Куртене, латински цар станал неговиот малолетен брат Балдуин II (1228-1261). Набрзо потоа умрела и царицата Марија, па затоа се поставило прашањето за избор на нов регент на малолетниот цар. Еден од најсериозните кандидати за ова место бил и бугарскиот цар Иван Асен, чија ќерка требало да се омажи за латинскиот цар. Иван Асен им ветил, меѓу другото, на латинските барони дека, ако го изберат за регент, ќе им помогне при одбраната на градот од нападот на Теодор Ангел и дека ќе помогне Латинското царство да ги врати западните земји, при што секако мислел на земјите што ги освоил Теодор Ангел. Меѓутоа, вешто замислениот план на бугарскиот владетел, како дедо и регент на латинскиот цар да стане господар на Цариград, сепак не се обистинил. Имено, пролетта 1229 година латинските барони за регент на малолетниот

⁴¹⁾ Ibid., 38₂₁ — 39₄; Nicol, Despotate, 104; К. Адиевски, Деспот Алексиј Слав-самостоен феудален владетел во Македонија, Годишен Зборник на Филозофскиот факултет, 3 (29), Скопје 1977, 79-92, стр. 89 сл.

⁴²⁾ Nicol, Despotate, 63 sq.; Longnon, Empire, 163 sq.

⁴³⁾ Било договорено склучување брак меѓу Марија, вонбрачна ќерка на бугарскиот владетел и братот на Теодор, Манојло Ангел. Cf. Akropolitses, 41, 11-18; Nicol, Despotate, 104;

Балдуин II го избрале бившиот ерусалимски крал, 80-годишниот Јован од Бриен, кој во тоа време се наоѓал во Италија.⁴⁴⁾

Преговорите на Иван Асен со латинските барони околу преземањето на регенството на Латинското царство, јасно покажале дека во борбата за византиското наследство и повторното освојување на Цариград Теодор Ангел добил мошне опасен соперник. Кон крајот на 1229 година Теодор ги завршил конечно и последните подготовки за решавачкиот напад на латинската престолнина. Моментот за напад бил мошне погоден: Латинското царство, сведено само на Цариград и неговата поблиска околина, се наоѓало во бедна положба. По смртта на Роберт Куртене голем број од бароните се вратил на запад и Цариград останал без адекватна одбрана. Всушност, единствена надеж за успешна одбрана од нападот на Теодор Ангел на Латините им влевале цврстите прадски бедеми. За да биде положбата уште потешка, регентот на државата, Јован од Бриен сè уште не бил пристигнат од Италија.

Пролетта 1230 година Теодор Ангел со голема војска се упатил кон Цариград цврсто решен конечно да го освои градот и со тоа во целост да ги оствари своите експанзионистички планови. Меѓутоа, крајната цел на ваквите негови планови сепак не била постигната. Имено, на патот кон Цариград солунскиот цар ненадејно го сменил правецот на движењето, кај Адријанопол свртел кон север и по течението на р. Марица навлегол во Бугарија.⁴⁵⁾ Која била причината за овој неочекуван потез на Теодор Ангел тешко може попрецизно да се одговори, бидејќи во изворите за тоа немаме доволно податоци.⁴⁶⁾ По сè изгледа дека солунскиот цар оценил дека нападот на Цариград во дадениот момент е несигурен, бидејќи зад грб, на не така голема оддалеченост, би му стоел неговиот несигурен и опасен сојузник, бугарскиот цар Иван Асен, кој веќе сосема јасно ги пројавил своите претензии на престолот во Цариград. Затоа Теодор Ангел решил најпрвин да го осигури прбот на својата војска и со ненадеен напад да ја елиминира бугарската опасност, а потоа да го нападне Цариград.⁴⁷⁾ Меѓутоа, ваквиот план на солунскиот цар не се остварил, а нападот на Бугарија завршил за него катастрофално. Изненадувањето на кое веројатно сметал при нападот изостанало, бидејќи Иван Асен го пред-

⁴⁴⁾ Златарски III, 336; Острогорски, Историја Византије, 408-410; Nicol, Despotate, 107 sq.; Longnon, Empire, 196 sq.

⁴⁵⁾ Akropolites, 41, ²⁴⁻²⁶.

⁴⁶⁾ Говорејќи за овој поход на солунскиот цар, никејскиот историчар Г. Акрополит ја критикува неговата неверност и самоволност и вели само дека Теодор, кој постојано ги кршел дадените заклетви и договори со соседите, го прекршил договорот со бугарскиот цар и тргнал против него: Gf. Akropolites, 41, ¹⁸⁻²⁵.

⁴⁷⁾ Nicol, Despotate, 109 sq.

видел ваквиот негов потег и помогнат од кумански одреди спремно ја дочекал неговата војска. Решавачката битка меѓу двете војски се одиграла кај местото Клокотница близу до р. Марица во почетокот на пролетта 1230 година. Притоа, војската на Теодор Ангел, која дотогаш знаела само за победи, претрпела катастрофален пораз. Самиот Теодор, заедно со голем број свои роднини и великодостојници, бил заробен и одведен во Трново, а логорот на неговата војска опљачкан.⁴⁸⁾

Битката кај Клокотница го запрела победоносното напредување на Теодор Ангел и го спасила Латинското царство од сигурна пропаст. Солунскиот цар не успеал да ја совлада последната, а воедно и најтешка, препрека на патот кон Цариград. На тој начин Епирците пред самата цел ја загубиле битката за византиското наследство и повторното освојување на Цариград. Во иднина таа ќе се води помеѓу Никејското царство (Бугарија, која сега станала најсилна држава на Балканот. Македонија по битката кај Клокотница повторно ќе го смени господарот и, речиси, целосно ќе влезе во составот на Второто бугарско царство.

⁴⁸⁾ Akropolites, 41,₁₈—242,₁₅; Gregoras I, 28,₉—₁₅; Nicol, Despotate, 110; 28,₉—₁₅; Острогорски. Историја Византије, 409; Златарски III, 338 сл.